SVERIGES RIKSDAG

Motion till riksdagen 2026/27:1802

av Karin Sundin m.fl. (S, V, C, MP, L)

Dags att ta de kvarvarande stegen för att demokratisera Sverige fullt ut

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda att avskaffa monarkin och ersätta arvskungadömet med ett demokratiskt statsskick där statschefsämbetet tillsätts genom öppna och legitima processer och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att överväga att tillsätta en parlamentarisk grundlagsutredning med uppdrag att utarbeta en ny demokratisk författning för statschefsämbetet och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att överväga att under en övergångsperiod reformera det kungliga apanaget, införa full offentlighetsprincip för kungliga hovstaten samt avskaffa statschefens rättsliga immunitet och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

En fördjupad demokrati

Den svenska demokratins bärande princip formuleras i regeringsformens första mening: ”All offentlig makt i Sverige utgår från folket.” Monarkin utgör en

fundamental och principiell avvikelse från denna princip. Att landets högsta offentliga ämbete ärvs inom en familj innebär att en del av statsmakten är undantagen folkets vilja och kontroll. Att demokratin är urholkad vad gäller Sveriges högsta ämbete riskerar att också erodera demokratin på andra nivåer.

Problemet med monarkin kan delas upp i olika demokratiska konflikter:

1. Maktens härledning och legitimitet

I en fullvärdig demokrati måste all offentlig makt kunna härledas från folket genom allmänna och lika val. Legitimiteten för en makthavare eller en statlig representant vilar på att uppdraget har givits av medborgarna och att det kan tas tillbaka av medborgarna. Monarkin bryter denna kedja av demokratisk legitimitet. Statschefen kan inte utkrävas ansvar, kan inte röstas bort och har inte förtjänat sitt ämbete genom förtroende, utan har tilldelats det enbart baserat på börd. Ett statsskick som bygger på släktskap i stället för folkval saknar modern demokratisk grund och riskerar att leda till acceptans av nepotism även på andra nivåer.

2. Principen om allas lika värde och rättigheter

Demokratin vilar på premissen att alla medborgare föds med samma grundläggande rättigheter och skyldigheter. Monarkismen institutionaliserar däremot ojämlikhet genom att lagstadga att en viss familj har en medfödd rätt till statens högsta positioner. Detta sänder signalen att vissa medborgare på grund av sitt blod är mer lämpade att representera nationen än andra, vilket riskerar att leda till acceptans för frånsteg från likabehandlingsprincipen även på andra nivåer.

Samtidigt kränker systemet rättigheter för medlemmarna i den kungliga familjen. Genom de föråldrade kraven i successionsordningen (SO) tvingas kungafamiljens medlemmar till en specifik religiös trosbekännelse. Enligt SO 4 § måste tronföljare bekänna sig till ”den rena evangeliska läran”. Detta utgör en direkt inskränkning i den grundlagsskyddade religionsfriheten. Därtill kräver SO 5 § att en prins eller prinsessa måste ha regeringens samtycke för att ingå äktenskap, annars förloras rätten till tronen. Deras valfrihet gällande yrke och politiska åsikter är på liknande sätt kraftigt beskuren. En modern demokrati ska garantera individers frihet, inte tvinga individer in i livslånga, statliga roller baserat på födsel.

3. Rättsstatens principer och likhet inför lagen

En av demokratins viktigaste hörnstenar är att lagen gäller lika för alla. Enligt 5 kap. 8 § regeringsformen kan kungen inte åtalas för sina gärningar. Denna totala straffrättsliga immunitet innebär att statschefen står ovanför lagen. Det är en

principvidrig ordning i en modern rättsstat. Om en statschef begår ett brott måste det finnas konstitutionella mekanismer för att utkräva ansvar, vilket monarkin strukturellt förhindrar. Det riskerar samtidigt att minska benägenheten för andra att följa lagen: ”Om kungen kör 150 km/h kan väl även jag…”

Den kungliga makten: Formell, informell och ekonomisk

Det hävdas ofta att den svenska monarken är helt maktlös. Detta är en sanning med betydande modifikation. Kungen besitter en rad maktbefogenheter som sträcker sig långt bortom det rent dekorativa.

Formell och konstitutionell makt:

Även om 1974 års regeringsform lyfte bort kungens politiska beslutsmakt, behölls viktiga formella roller. Kungen är ordförande i Utrikesnämnden, där företrädare för regering och riksdagens partier diskuterar känsliga utrikesfrågor. Kungen leder även de regelbundna konseljerna på slottet där regeringen informerar statschefen om landets politik. Vid regeringsskiften är det kungen som leder den formella skifteskonseljen. Han innehar dessutom den högsta militära rangen (general och amiral) inom Försvarsmakten. Att samla dessa tunga, konstitutionella funktioner hos en person utan demokratiskt mandat är ett påtagligt demokratiskt problem.

Informell makt och inflytande:

Som landets främsta representant utövar monarken en omfattande informell makt. Genom statsbesök, tal och offentliga framträdanden har kungen unika möjligheter att sätta agendan och påverka opinionen. Inte minst är det en märklig ordning att kungen talar vid riksmötets öppnande, den ceremoni som borde ta sitt avstamp i demokratins anda. Eftersom monarken inte kan avsättas eller röstas bort, saknas mekanismer för att korrigera statschefen om dennes uttalanden eller agerande går i en riktning som strider mot folkviljan eller riksdagens linje. Monarkens ständiga närvaro i det offentliga rummet normaliserar och legitimerar dessutom idén om medfödda privilegier.

Ekonomisk makt och de kungliga stiftelserna:

Hovets ekonomiska makt sträcker sig långt bortom det årliga apanaget. Genom ett nätverk av över 70 kungliga stiftelser kontrollerar kungafamiljen hundratals miljoner kronor i kapital. Dessa stiftelser delar årligen ut stora summor i anslag och stipendier, vilket ger kungen en betydande ekonomisk mecenatroll och makt att gynna specifika intressen, nätverk och forskningsområden utan demokratisk insyn eller styrning. Att kungen har makt och inflytande över olika utmärkelser fördjupar problematiken.

Omfattande brister i insyn och transparens

Ett av de mest akuta problemen med den nuvarande ordningen är den nästintill totala avsaknaden av insyn i hovets verksamhet. Den svenska offentlighetsprincipen, som ger medborgarna rätt att granska statlig verksamhet, gör halt vid slottets portar.

Kungliga Hovstaterna räknas enligt juridisk praxis inte som en myndighet. Det innebär att hovets diarier, korrespondens, interna beslut och mötesprotokoll är helt hemliga för allmänheten och media. Att statschefen här betraktas som en rent privat angelägenhet urholkar statschefens legitimitet och gör det rimligt att ifrågasätta om kungen verkligen kan betraktas som Sveriges officiella statschef.

Trots att Hovstaten mottar cirka 100 miljoner kronor årligen i skattemedel (apanage), redovisas inte dessa pengar med den detaljrikedom som krävs av statliga myndigheter. Hur stora summor som går till kungafamiljens privata sfär kontra den officiella representationen förblir dolt i hovets samlade årsredovisningar. Minsta lilla förening som uppbär någon form av skattefinansierat bidrag måste redovisa hur pengarna används, men kungen kan hantera skattepengar helt utan insyn.

De kungliga familjestiftelserna, till vilka stora mängder lösöre och konstverk förts över, samt de kapitalstarka anslagsstiftelserna, omfattas inte heller av insyn. Medborgarna ges ingen insyn i hur dessa förmögenheter förvaltas eller vilka intressen de samverkar med. Gränsen mellan statligt och privat ägande förefaller diffus, vilket möjliggjort en privatisering av sådant som ursprungligen varit offentligägt.

Reformer under en övergångsperiod

Ett fullständigt införande av ett helt igenom demokratiskt statsskick kräver noggranna förberedelser och grundlagsändringar som måste beslutas av två riksdagar med mellanliggande val. För att påbörja processen och anpassa nuvarande strukturer till demokratiska minimikrav bör följande delreformer genomföras omedelbart under en övergångsperiod:

Avskaffa den rättsliga immuniteten: Statschefen måste underställas svensk lag på samma villkor som alla andra medborgare för att värna rättsstatens principer.

Inför full offentlighetsprincip: Verksamheten vid Kungliga Hovstaterna och Slottsstaten måste omfattas av samma insyn och offentlighetsprincip som statliga myndigheter. All korrespondens och alla skattemedel ska redovisas helt transparent.

Omvandla apanaget: Det statliga anslaget till kungafamiljens privata försörjning bör fasas ut och ersättas av ett rent funktionellt och strikt budgeterat anslag som enbart täcker de faktiska kostnaderna för statschefsämbetets representation.

Tillsätt en grundlagsutredning: En parlamentarisk sammansatt utredning bör tillsättas med uppdrag att utreda de praktiska och juridiska stegen för att helt avveckla arvskungadömet, samt utarbeta en ny demokratisk författning där statschefsämbetet integreras i den folkligt förankrade beslutskedjan.

Sverige har en stolt demokratisk tradition, men så länge monarkin består är demokratiseringen av vårt statsskick ofullständig. Det är dags att ta steget fullt ut och låta all offentlig makt utgå från folket.

Karin Sundin (S)

Ola Möller (S)

Ciczie Weidby (V)

David Höglund Velasquez (V)

Niels Paarup-Petersen (C)

Ulrika Westerlund (MP)

Rikard Salander (MP)

Marianne Littke (L)